

Η ΒΙΛΛΑ ΤΡΕΒΙΖΑΝ

Μια ενετική βίλλα στο νομό Χανίων

Η ενετική βίλλα Τρεβιζάν, του 17ου αιώνα, βρίσκεται στην περιοχή Κόκκινο Μετόχι, της Επαρχίας Κισσάμου, του Νομού Χανίων, και αποτελεί μία από τις 120, περίπου, κατοικίες φρουδαρχών, κρητικής και ενετικής καταγωγής, που βρίσκονται διασκορπισμένες στην Κρητική ύπαιθρο.

Τη μόνη πηγή πληροφοριών για τις βίλλες αυτές αποτελεί, ακόμη και σήμερα, ο Guiseppe Gerolla, Ιταλός αρχιτέκτονας και αρχαιολόγος, που περιόδευσε στην Κρήτη στις αρχές του αιώνα, μετά από ανάθεση της πόλης της Βενετίας, για την καταγραφή της ενετικής αρχιτεκτονικής που υπήρχε ακόμα στα νησιά. Στο μνημειώδες έργο του «Monumenti Veneti nell'Isola di Creta» (1905-1932) περιέγραψε και τεκμηρίωσε, με σχέδια και φωτογραφίες, την ενετική αρχιτεκτονική, όπως είχε διασωθεί μέχρι τις αρχές του αιώνα, ταξινόμησας το υλικό του σε κεφάλαια όπως οι πόλεις, τα μοναστήρια, τα οχυρωματικά έργα, οι βίλλες εξοχής, τα οικίσματα κλπ.

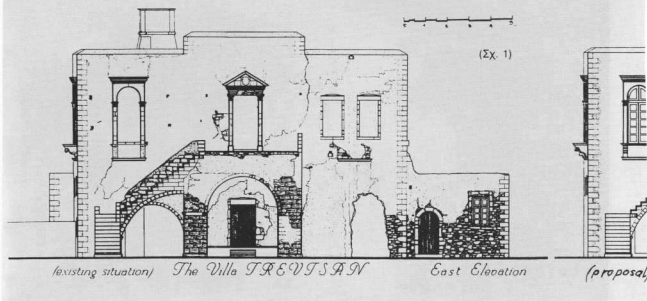
Έκτοτε, δεν έχει γίνει καμία αναφορά ή έρευνα στις βίλλες αυτές για τον εντοπισμό, την καταγραφή και την αξιολόγησή τους. Ενώ η προσοχή είναι στραμμένη στα γνωστά βενετσιάνικα μνημεία και σύνολα (όπως οι παλιές πόλεις Χανίων και Ρεθύμνης, τα κάστρα, τα μοναστήρια κλπ.), η βενετσιάνικη αρχιτεκτονική της υπαίθρου παραμένει άγνωστη και αγνοημένη. Οι συνέπειες είναι καταστροφικές: κατεδάφιση, ερήμωση και εγκατάλειψη και, στην καλύτερη περίπτωση, μικροπροσθήκες και μετατροπές, που παραμορφώνουν το αρχικό κτίριο και καταστρέφουν το αρχιτεκτονικό του μέλη. Ελάχιστα από τις βίλλες αυτές έχουν χαρακτηριστεί ως διατηρητέα μνημεία από το Υπ. Πολιτισμού (στο Νομό Χανίων, από τις 35 βίλλες που είχε επισημάνει ο G. Gerolla μόνο 4 έχουν χαρακτηριστεί), ενώ ο χαρακτηρισμός δεν έχει συνοδευθεί από κομία περαιτέρω ενέργεια προστασίας. Βρίσκονται εγκαταλεημένες στην τύχη τους και στις διαθέσεις των

ιδιοκτητών τους.

Οι βίλλες αυτές εμφανίζονται στην Κρητική ύπαιθρο κατά τον τελευταίο αιώνα της Ενετικής κυριαρχίας (1210-1669) και μαρτυρούν μίαν εποχή εξαιρετικά σημαντική στη μακρόχρονη ιστορία της νήσου.

Είναι κτισμένες στο ρυθμό της Αναγέννησης, που είχε ήδη εκδηλωθεί στην Ιταλία από τον 5ο αιώνα, για να εξαπλωθεί αργότερα σε όλη την Ευρώπη.

Από ειδικές έρευνες και μελέτες στα αρχαία της Βενετίας, που έγιναν από ξένους αλλά, κυρίως, από Έλληνες ερευνητές, (Ν. Παναγιωτόκης, Γ. Σηφάκας Στ. Σπανός, Σπ. Θεοτόκης, Α. Κύρου κ.α.), διαφαίνεται καθαρά ότι οι δύο τελευταίοι αιώνες της ενετοκρατίας στην Κρήτη έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική άνθηση της νήσου, που εκδηλώνεται με την Κρητική Αναγέννηση. Οι εσωτερικές εξελίξεις έχουν ήδη πάψει και το εμπόριο εξαπλώνεται εντυπωσιακά (το κρασί «Malvasia» εξάγεται μέχρι την

αυλή του Ερρίκου VIII στην Αγγλία), προσφέροντας ευημερία, όχι μόνο στους ευγενείς αλλά και σε μια νέα κοινωνική τάξη που ξεπροβάλλει, στους αστούς. Ο εξελληνισμός των Ενετών έχει εξαπλωθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε να ανησυχεί η Βενετία, ενώ οι συγγενείς, κυρίως οι Ενετοί, επιδίδονται στη μελέτη των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, κατά το πνεύμα της Αναγέννησης, και συγγράφουν πραγματείες για το έθνος παρελθόν της Κρήτης. Οι Ακαδημίες των Stravaganti, στο Ηράκλειο, και του Barozzi, στο Ρέθυμνο, ιδρύονται από τον 15ο, κιόλας, αιώνα και έχουν μέλη τους ποιητές και συγγραφείς από την αριστοκρατία της Κρήτης. Τα ποιήματα του Β. Κορνάρου γίνονται πολύ δημοφιλή σε όλη την Ανατολή. Όλη αυτή η άνθιση έμελλε να ανακοπεί με την κατάκτηση της νήσου από τους Τούρκους, το 1669.

Και ενώ οι ιστορικές έρευνες είναι πολυάριθμες, λεπτομερείς και διαφωτισμένες πλήρως την περίοδο της Ενετοκρατίας στην Κρήτη, υπάρχουν ελάχιστες μελέτες για την αρχιτεκτονική και την πολεοδομία που αναπτύχθηκε και συνδέθηκε με την Αναγεννησιακή περίοδο της.

Η αρχιτεκτονική κληρονομιά της ενετικής περιόδου είναι τεράστια και εκδηλώνεται σε όλες τις μορφές της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας: οι τρεις μεγαλύτερες πόλεις, το Ηράκλειο, τα Χανιά και το Ρέθυμνο, συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον και τελειοποιούν τη μεσαιωνική τους ταυτότητα: διαμορφώνονται με πυκνό και πολυποικίλο πολεοδομικό ιστό, όπου δεσπόζουν τα δημόσια κτίρια, οι κατοικίες των ευγενών, τα μοναστηριακά συγκροτήματα και οι θαυμαστά οχυρώσεις. Στην υπαίθρο, αναπτύσσονται κάστρα που εξασφαλίζουν αιγυριά και προστασία, μοναστήρια και κατοικίες

φρουδαρχών.

Η Βίλλα Τρεβιζάν αποτελεί ένα από τα ωραιότερα δείγματα φρουδαρχικής κατοικίας της υπαίθρου, και συνδυάζει υψηλή Αναγεννησιακή αρχιτεκτονική και προηγμένη τεχνική πέτρινων κτιρίων. Τοπικά στοιχεία, που διατηρήθηκαν μέσα από τη μακρόχρονη ιστορία και παράδοση της νήσου, έχουν επηρεάσει τόσο την αρχιτεκτονική σύνθεση όσο και την κατασκευή του κτιρίου. (Σχ. 1)

Τα αναγεννησιακά χαρακτηριστικά είναι ιδιαίτερα εμφανή στον όροφο που αποτελούσε την κατοικία, το «riano nobile», ενώ το ισόγειο χρησιμοποιήθηκε για την αποθήκευση της σοδειάς και τη φύλαξη των αλόγων και της οικογενειακής άμαξας. Στον όροφο, η κύρια είσοδος τονίζεται με παραστάδες και υπέρθυρο με αέτωμα, στο τύμπανο του οποίου είναι σκαλισμένο το οικόσημο της οικογένειας Τρεβιζάν. Τα πελώρια παράθυρα στις δύο κύριες όψεις είναι διακοσμημένα με πλαίσια και τοξωτά υπέρθυρα, και αρχικά έφεραν πέτρινα φουρούσια στη βάση τους. Εντυπωσιακό είναι επίσης το τεράστιο δילוβό παράθυρο της δυτικής όψης, που καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος της εσωτερικής πλευράς της αίθουσας υποδοχής και χάρει άπλετο φως και θέα προς την εσοχή. Η εξωτερική σκιά προς τον όροφο, σημαντικό στοιχείο της πρόσοψης, στηρίζεται πάνω σε μια πρωτότυπη σύνθεση τόξων.

Την εσωτερική διακόσμηση αποτελούν στοιχεία σμιλεμένα σε πέτρα, όπως η φαρδιά κορνίζα κάτω από τα δοκάρια της οροφής της αίθουσας υποδοχής, τα φουρούσια που στηρίζουν τα δοκάρια οροφής στα υπόλοιπα δωμάτια του ορόφου, τα πλαίσια και τα υπέρθυρα γύρω από τις θύρες κλπ.

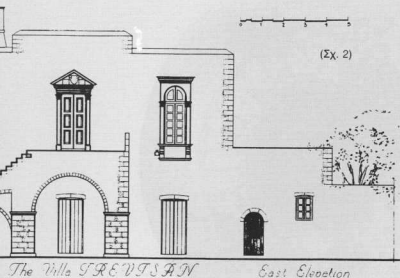
Στο ισόγειο, δύο οξυκόρυφα τόξα

εξασφαλίζουν μεγάλα ανοίγματα στα χώρα, ενώ τέσσερα μικρότερα έκαναν δυνατή τη χρήση μικρότερων ξύλινων δοκών.

Ένα σύστημα από υδρορροές εξασφάλιζε όχι μόνο την απορροή ομβρίων από τα δώματα, αλλά και την απομάκρυνση του νερού που είχε χρησιμοποιηθεί στους διάφορους οικιστικούς χώρους. Από κατασκευαστική άποψη, παρ' όλο που η Βίλλα Τρεβιζάν είναι ένα κτίριο σε ερειπίωδη κατάσταση (λείπει η στέγη και το ενδιάμεσο πάτωμα), εντούτοις δείχνει μιαν αξιοθαύμαστη αντοχή στο πέρασμα του χρόνου. Η πέτρινη κατασκευή διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση, παρ' όλες τις μεταρρυθμίσεις και τα ρήγματα που δέχθηκε αργότερα.

Οι ρωγμές που ξεκινούν από την οροφή και σβήνουν στο μεσοπάτωμα, οφείλονται μάλλον στη στατική ανισορροπία που δημιουργήθηκε από την απώλεια της στέγης και του μεσοπατώματος και έχουν ενταχθεί με τους σεισμούς της περιοχής. Τα πλαίσια των ανοιγμάτων είναι τόσο σταθερά ενσωματωμένα στην τοιχοποιία, που δεν έχει προεξενθεί κάποια παραμόρφωση τους. Πλήθος άλλων κατασκευαστικών λεπτομερειών μαρτυρούν προηγμένη τεχνική της πέτρας και του ξύλου.

Η μελέτη της Βίλλας Τρεβιζάν αποτελείται από πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια σύνοψη ιστορική επισκόπηση της Κρήτης, ενώ αναπτύσσεται με λεπτομέρεια η Ενετική περίοδος με ιδιαίτερη έμφαση στους τρεις τελευταίους αιώνες και στους παράγοντες (πολιτικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς) που συνυπέλεξαν στην εμφάνιση των κατοικιών αυτών της υπαίθρου (η Κρητική Αναγέννηση στη λογοτεχνία, η οικονομική άνθιση, η κοινωνική διάρθρωση, η σχέση της Κρήτης με τη μη-

τρόπολη Βενετία κλπ.)

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη αναφορά στις μορφές της αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας που εκδηλώθηκαν στο νησί κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας, όπως επίσης στο ισχύον, σήμερα, θεσμικό πλαίσιο και στον τρόπο προστασίας της πολιτιστικής αυτής κληρονομιάς. Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζονται τρεις άλλες ενετικές βίλλες της περιοχής, που έχουν επίσης χαρακτηριστεί από το Υπ.Π.Ο, οι βίλλες στα Ροδώπια, στις Καλάθενες και στα Νατζηπιανά. Οι βίλλες αυτές παρουσιάζουν ορισμένες ομοιότητες στη ρυθμολογία και τυπολογία τους και δίνουν πληροφορίες για αρχιτεκτονικά και διακοσμητικά στοιχεία που λείπουν ή έχουν καταστραφεί στη βίλλα Τρεβιζάν.

Το τέταρτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στη βίλλα Τρεβιζάν: αναλύονται και ερευνώνται ιστορικά η τοποθεσία, η αρχιτεκτονική και κατασκευαστική σύνθεση, τα αρχιτεκτονικά, διακοσμητικά και κατασκευαστικά στοιχεία σε λεπτομέρεια και η εσωτερική λειτουργία του κτιρίου. Επίσης γίνεται αναγνώριση των επεμβάσεων που έγιναν σε μεταγενέστερες περιόδους, όπως και των φθωρών (και των αιτίων τους) που έχουν σημειωθεί στην πέτρινη κατασκευή και έχουν επηρεάσει τη στατική ισορροπία και την εμφάνιση του κτιρίου.

Στο κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνεται και μία πλήρης σειρά σχεδίων αποτύπωσης της υφιστάμενης κατάστασης του κτιρίου, που για πρώτη φορά γίνεται σε ενετική βίλλα της κρητικής υπαίθρου.

Το πέμπτο κεφάλαιο περιλαμβάνει προτάσεις για αναστήλωση και για πιθανές χρήσεις της βίλλας Τρεβιζάν. Αναλύονται πρώτα οι λόγοι για τους οποίους η βίλλα Τρεβιζάν αξίζει να

διατηρηθεί σαν ένα από τα ωραιότερα δείγματα σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, Αναγεννησιακής αρχιτεκτονικής, άρρηκτα συνδεδεμένο με την ιστορική και αρχιτεκτονική συνέχεια του τόπου. Σε σύγκριση με τις άλλες τρεις βίλλες, βρίσκεται σε καλύτερη κατάσταση, ενώ οι μεταγενέστερες επεμβάσεις είναι εύκολα αναγνωρίσιμες και δεν έχουν αλλοιώσει αισθητά την αρχική μορφή του κτιρίου. Όλα τα στοιχεία υπάρχουν στη βίλλα Τρεβιζάν ή έχουν διασωθεί σε άλλες βίλλες (όπως το πελώριο δυτικό παράθυρο, που υπάρχει παμομοίωτο στη βίλλα Ροδώπου), για μια σωστή και πλήρη αναστήλωση. Στο κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνονται προτάσεις για την αρχιτεκτονική και κατασκευαστική αναστήλωση της βίλλας, όπως και προτάσεις για την αποκατάσταση της φθώρας της πέτρας. Η αρχιτεκτονική πρόταση συνοδεύεται με πλήρη σειρά σχεδίων αποκατάστασης του κτιρίου. Τέλος, γίνεται σύγκριση του σχεδίου του G. Gerolla, όπως απεικονίζει τη βίλλα Τρεβιζάν, και των ερμημάτων της μελέτης ως προς την αρχική μορφή του κτιρίου. (Σχ. 2)

Ιωάννα Κ. Σωτηρίου

Αρχιτέκτων

Σημείωση

Η βίλλα Τρεβιζάν αποτελεί το θέμα της διατριβής της Ιωάννας Κ. Σωτηρίου, που υποβλήθηκε στο Πανεπιστήμιο του York τον Αύγουστο του 1987 για μεταπτυχιακό Master of Arts in Conservation. Η Ιωάννα Σωτηρίου έχει σπουδάσει αρχιτεκτονική στις Η.Π.Α. (B. Arch. και M.Sc. στο Πανεπιστήμιο Κολόμπια της Νέας Υόρκης) και εργάζεται στη Δ΄/νση Παραδοσιακών Οικισμών του Υπουργείου Χωροταξίας, από το 1977. Στην Αγγλία σπούδασε για ένα χρόνο

(1986-1987) με υποτροφία του National Trust for Greece, London, που εκπροσωπείται στην Ελλάδα από την Ελληνική Εταιρεία.

The Villa Trevisan. A Venetian Villa in the Province of Chania, Crete

I. Sotiriou

The Venetian Villa Trevisan of the late 16th c. is located in the area of Kokkino Metochi, in the Southern Province of Chania, Crete, and is one of the 120, approximately, feudal residences of Venetian and Cretan nobility that were dispersed in the Cretan countryside.

These villas made their appearance in the last century of Venetian rule (1210-1669) and manifest a very important period in the long history of the island. The villa Trevisan represents one of the best examples of co-ventriside feudal residences, since it combines Renaissance architecture and advanced construction methodology for stone buildings.

The subject of the villa Trevisan is seen through a historical background of the Venetian period in Crete and such factors as political, social and economic, that made possible the appearance of these countryside residences are analysed. The Venetian works in architecture and city-planning are mentioned in brief, while three other Venetian villas in the vicinity are presented, that bear certain similarities to the villa Trevisan: the villa at Rodopou, the villa Clussia at Natzipiana and the villa Retonda at Kalathenes.

The villa Trevisan itself is analysed and examined historically, architecturally and structurally. Furthermore, the different historic periods of the building are distinguished and the causes of the decay that have affected the static equilibrium and the appearance of the building are exposed. There are proposals for future uses, the architectural and structural restorations of the villa as well as for the treatment of stone.

The study of the villa Trevisan has been further documented with architectural drawings, depicting the existing situation, the additions and alternations of later periods and the proposed restoration.

The subject of the villa Trevisan was studied as a thesis by the article's author and was submitted to the University of York for the degree of Master of Arts in Conservation, in August 1987.